

SZÉKELY BÍBORKA

A HIPPOGRIFF, AZ ORRONTÓ FURKÁSZ ÉS A TÖBBIEK

Elmélkedés a Rowling-univerzum mitikus lényeiről

...a regénysorozat
egészében csupán
az emberek okoznak
helyrehozhatatlan
veszteségeket, akár
halált is, a mágikus
lények sosem, vagy ha
mégis, kizárólag emberi
nyomásra...

44

Kevés olyan irodalmi mű van, amelynek a világához annyira szervesen hozzátartoznak a képzeletbeli lények, mint a *Harry Potter*-regénysorozatéhoz. Elvégre ezek jelenléte, noha gyakori a mese és a fantasy műfajaiban, korántsem elengedhetetlen követelmény, s leggyakrabban csupán kiegészítő, hangulatfestő elemként szerepelnek a történet hátterében. J. K. Rowling művei¹ viszont ugyanúgy elképzelhetetlenek nélkülük, mint a varázslás különféle módszereinek megjelenítése nélkül, s noha narratív funkciójuk általában kimerül a mesékből ismert ellenség- és segítőtárs szerepkörben, átfogó jelenlétük, mélyreható bemutatásuk árnyalja a regények tanításait a másságról, az elfogadásról és a társadalmi felelősségvállalásról. Jelentőségük kimeríthetetlenségét pedig mi sem illusztrálja jobban, mint hogy ez a témája a jótékonyági céllal kiadott három, a varázslóvilágot kiegészítő füzetecske közül az egyiknek, a *Legendás állatok és megfigyelésük*, Newt Scamander álneven írt tankönyvnek; majd a Harry történetének előzményeként számon tartott, azonos nevű *Legendás állatok és megfigyelésük*, Rowling által írt nagyszabású filmsorozat első, bevezető részében még nagyobb szerepet kaptak, s maga a mű főszereplője is a kutatásukkal foglalkozó, említett magizoológus lett.

Harry Potter kalandjaiban mindig is központi helyet foglaltak el a legendás lények, attól a naptól fogva, hogy az ifjú varázslótanonc egy *postabaglyot* kapott ajándékba bozontos mento-

rától, Hagridtól, születésnapjára. Hedvig egyike azon, a mi világunkból is ismert, hétköznapi állatoknak, amelyek számunkra is létező állatfunkciót vesznek át, csak hogy a tömegkultúrából visszaköszönő varázslómitológia módosításai szerint. Így lett a postagalambból bagoly, a háziállat hörcsögből patkány (Ron rendelkezőt egygel), teknősbékából varangy (Neville tulajdonában); Hermione macskája viszont (majdnem) közönséges házikedvenc. Vannak ellenben külön szereplők, akik a hagyományos kedvencek szokatlan, nemegyszer mágikus vagy mitológiából ismert tulajdonságokkal kiegészített változatát tartják, mint például Dumbledore papagáj helyett hamvából újjáéledő *főnixmadarat*, Hagrid házőrzőként háromfejű kutyát, Voldemort *párszaszájul* „beszélni” képes óriáskígyót. Ezek a lények egyrészt a varázslóvilág miénkhez hasonlatos voltát hivatottak kifejezni, másrészt épp az ellenkezőjét, a másságát, miközben a mesékből és tömegkultúrából ismert kanonikus, boszorkányokkal asszociált vagy kevésbé közismert legendák fantázialényeinek megjelenítésével legitimálják Rowling univerzumát.

Ebben viszont nem merül ki a mitikus lények szerepe, s bevezetésük után legtöbbjük komolyan kigondolt háttértörténet részesévé válik, valamint nemegyszer előrébb viszi a cselekményt. Dumbledore főnixé például többször is segítségére siet Harrynek a Titkok Kamrájában folyó baziliszkuszharc során, majd gazdáját is több ízben megmenti. Hasonlóan viselkednek a különböző helyzetben megismert mágikus állatok is, mint például a tündérmesék griffmadarára emlékeztető sasfejű, lótestű *hippogriff*, Csikócsőr (Buckbeak), amely kedvességet tapasztalva hőseink részéről, számtalanszor visszafizeti azt, a *jó tett helyébe jót várj* mesebeli mantrája alapján.

A mitikus lények segítőtársaikká válhatnak a varázslóknak, de az ellenfeleiké általában nem. Jellemző, hogy a mesék szörnyetegeivel ellentétben még a veszélyes lényeket (mint a sárkányokat, vagy az óriási pókszerű *akromantulákat*) sem kell „legyőzni”, megsemmisíteni, hanem csak kicselezni, rövid ideig ártalmatlanná tenni vagy egyszerűen távol kerülni tőlük. Ezzel a toleráns hozzáállással Rowling a saját világunkban létező állatokhoz fűződő viselkedésmódhoz is modellt kínál. Szintén jelentőséggel bír az, hogy a regénysorozat egészében csupán az emberek okoznak helyrehozhatatlan veszteségeket, akár halált is, a mágikus lények sosem, vagy ha mégis, kizárólag emberi nyomásra (mint például Nagini, Voldemort kígyója, a *baziliszkus* vagy a büntetést szolgáltató *dementorok*), – mindez az ösztönös védekezésből és a tudatos gonoszságból okozott kár közötti különbségre hívja fel a figyelmet. Megerősíti ezt a következtetést az a tény, hogy a baziliszkus, illetve a dementorok is azon kevés, varázslók által bizonyos ártó tulajdonságok érdekében kitenyésztett, mesterségesen létrehozott lények közé tartoznak, amelyek keresztezése a *Legendás állatok és megfigyelésük* tankönyv szerint a *Harry Potter*-sorozat korára már törvénytelené vált – ezzel is a kegyetlenség fogalmának nem természetes állati, hanem ember által kitalált voltát hangsúlyozva.

De mi sem mutatja jobban az íróknak a mitikus lények iránti egyértelmű csodálatát, mint maga a *Legendás állatok és megfigyelésük* tankönyv, mely mindenfajta összefüggő cselekmény nélkül, látszólag csupán a képzeletbeli világ kidolgozásában lelt élvezet által motiválva sorolja fel és mutatja be a *Harry Potter*-sorozatban, majd később a *Legendás állatok* filmsorozatban feltűnő lényeket. A tankönyv elején hasznos rálátást nyerünk a varázslóvilág azon kategorizálási dilemmájára, hogy megkülönböztessék az emberszerű lényeket a *bestiáktól*. Évszá-

zadok kellettek ahhoz, hogy kiderüljön, nem kinézetük alapján (a *trollok* és *pixik* ugyan kétlábúak, de az emberekhez való hasonlatosságuk ebben ki is merül), sem emberi beszédre való képességük szerint (a *sellők* csak saját nyelvükön beszélnek, de mégis fejlett lények) kell osztályozni őket, hanem azok az értelmes lények, „akik képesek felfogni a mágikus társadalom törvényeit és felelősen részt venni nevezett törvények megalkotásában”. Ez a megfogalmazás nyilvánvalóan kinyilatkoztatja a kategorizáció gyakorlati célját is, valamint halványan utal rá, hogy az emberi felfogásnak is megvannak a maga korlátai: egy lény fejlettségi szintjét csupán a saját fejlettségi szintünk alapján tudjuk értelmezni, valamint értékelni is csak azt tudjuk egy másfajta élőlényben, amit önmagunkban is értékelnek találunk.

Ezzel a megkülönböztetéssel, valamint hogy bizonyos, értelmesnek tekintett lények visszautasították ezt az osztályozást, s ragaszkodtak a bestia besoroláshoz (mint például a *kentaurok* és a *sellők*), Rowling eltávolodik attól a szemlélettől, mely az embert tekinti az evolúció legfejlettebb példányának, s minden más fajt alacsonyabb rendűnek bélyegez. Ez az állásfoglalás viszont nem akadályozza meg abban, hogy már a regényekben utaljon rá, hogy a varázslótársadalomnak, ahogy a miénknek sem felhőtlen a többi értelmes lényvel való kapcsolata: egyesek, mint a fentebb említettek, az emberektől távol és velük minimális érintkezésben élnek le életüket, míg mások, mint például a bankrendszerért felelős *koboldok*, kölcsönösen előnyös, de bizalmatlan kapcsolatot tartanak fenn, megint mások, mint például a *házimanók*, teljes mértékben kiszolgáltatottak a boszorkányoknak és varázslóknak.

Ez utóbbi faj egyik tagja, Dobi, a szeretni való, hűséges házimanó vezet be egy újfajta konfliktust a *Harry Potter*-sorozatba, melyet a *Legendás állatok*-sorozat továbbvisz s ott mintegy átfogó témává tesz: az elnyomott, másságot megjelenítő egyének és rétegek problematikáját. Dobi egy kivételesen optimista történettel rendelkező képviselője egy gyakorlatilag rabszolgasorban tartott fajnak és sanyarú sorsának, Hermione inkább komikus, mint hatásos felszabadítási kísérleteinek ábrázolása pedig az elesettek észrevételére és a körülményeiknek megváltoztatásáért folytatott akciók fontosságára hívja fel a figyelmet. A *Legendás állatok* film főszereplője, Newt (Göthe) maga is egy *outsider*, egy különc, ugyanúgy, ahogy Harry volt a Mágiaügyi minisztérium kortársmédia-lejárattási kampányra, majd később Voldemort uralma alatti üldöztetése idején, de a saját lényegét külső terror miatt elnyomni kényszerülő *obskurus* önmagára és másokra vesztélyt jelentő tragédiája, valamint Grindelwald fajtisztogatási eszméi még egyértelműbbé teszik ezt a tematikát. (Érdekes módon Voldemort és Grindelwald egyaránt a faji felsőbbrendűség szélsőjobb ideológiáját akarja megvalósítani, csak míg az első a tisztogatást a varázslótársadalmon belül indítja el, addig a második a muglikkal, a varázstalan emberekkel készül háborúzni.)

Az *obskurus* egyike azon ritka lényeknek, amelyek erős szimbolikus funkcióval is rendelkeznek. A környezete által a veleszületett mássága miatt deviánsnak, természetellenesnek megbélyegzett ember szerepében sok különböző csoport állt már a történelem során, manapság leginkább a nemi identitás és vonzódás normától eltérő volta okozhat leginkább ilyenfajta stigmatizálást (ne feledjük, hogy a regénysorozat természetesként ábrázolja az azonos neműek közötti vonzalmat, amikor Dumbledore és Grindelwald fiatalkori románcára utal, s noha ezt a filmváltozat kihagyja, reménykedhetünk, hogy az új sorozat képes lesz felvállalni ezt a fajta vitatottságot). A dementor, amelyik minden pozitív emlé-

ket kiszív áldozatából, s csak egy erőteljes, boldog emlék révén megidézett patrónus úzheti el, az író szerint is a bénító depressziót testesíti meg, s az elmére gyakorolt hatását írja le. Végezetül pedig az alakváltoztató *mumus* a mindenki által más formát öltő legbelsőbb félelmet szimbolizálja, s nevelésessé tétele mint ártalmatlanítási módszer a mi világunkban is jó stratégiának tűnik.

A Rowling-univerzumban tehát sok különböző fajtájú és funkciójú fantázialény szerepel, de szörnyeteg egy sem, csupán emberek és emberhez hasonló vagy kevésbé hasonló, mitikus állatok. Csupán számunkra csodálatosak és ijesztőek e lények, a világ logikája szerint teljesen hétköznapi és következetes, hogy léteznek. Még ha vannak is kevésbé ismert, varázskörökben is ritkán látott lények, mint például a sárkányok vagy a Luna által emlegetett furcsaságok (amelyek létezésében rajta kívül senki sem hisz), a történet mindvégig megőrzi az emberi társadalom struktúráját, alkalmazza törvényeit, a varázsvilág nem ment fel olyan, a fiataloknak elsajátítani szükséges fogalmak működése alól, mint a barátság, felelősség, döntéshozatal. Ezért a *Harry Potter*, noha egy fantasy világ díszleteiben történik, meglepően realista: Harrynek, noha megtanul varázsolni, házi feladatát ugyanúgy meg kell írnia, szünetidőben ugyanúgy vissza kell mennie utált nevelőszüleihez, problémáit nem oldja meg a mágia.

A *Harry Potter*ben az egyetlen szörny Voldemort. Ő az, akit le kell győzni, meg kell semmisíteni, aki veszélyezteti a fennálló világ rendjét, aki, ahogy köteletként egyre erősebb lesz, behozza a horrort, a felfoghatatlan, embertelen fantasztikumot a történetbe. Noha uralomra kerülése nagyban idézi a 20. századi totalitárius hatalmakat (a filmek vizuálisan is ezt a képzetársítást erősítik), Voldemort mégsem az embertelen gép szörnyűsége, hanem az emberségét teljesen levetkőző, kiszámíthatatlan, emberi ésszel *felfoghatatlan* szörnyűséget testesíti meg. Már a legelső kötetekben is kristálytisztán látható, hogy a Sötét Nagyúr obskúrus fekete mágiája terén nincs, aki felvehetné vele a versenyt, s míg ő ismeretlen helyekről szerzi erejét, Harryék csupán a legközönségesebb, mindenki által ismert fegyverekkel harcolhatnak ellene. Hogy a *Legendás állatok* sorozat is egy ilyenfajta főgonoszt fog-e kidolgozni, azt még nem tudhatjuk, de a Rowling-univerzumban nem a mágikus tulajdonságokkal, a képzeletet felülmúló alakkal vagy egyszerűen csak a klasszikus mitikus vagy mesebeli attribútumokkal rendelkező lények a legfélelmetesebbek, hanem, mint saját világunkban is, az emberi ártani akarás, a gátlástalanság, az intolerancia. S ahogy a gyermekmesékben is, a beszélő bestiákkal történő konfliktus itt is csupán megidézi a valószínű konfrontációkat, s ennek ellenére kezelési sémákat nyújt hozzájuk, így J. K. Rowling is valós problémákra kínál valós megoldást, még ha ilyen komplex, sokszínű, varázslatos módon is.

■ JEGYZET

1. J. K. Rowling művein itt kizárólag a *Harry Potter*-sorozathoz tartozó regényeit értjük (*Harry Potter és a bölcsék köve*, *Harry Potter és a Titkok Kamrája*, *Harry Potter és az azkabani fogoly*, *Harry Potter és a Tűz Serlege*, *Harry Potter és a Főnix Rendje*, *Harry Potter és a Félvér Herceg*, *Harry Potter és a Halál ereklyéi*), valamint a hasonló varázslóvilágot felépítő írott műveit (konkrétan a *Legendás állatok és megfigyelésük* tankönyv) és azok megfilmesítését (a Rowling által írt eredeti forgatókönyvből készült *Legendás állatok és megfigyelésük* film). Nem vesszük számításba sem a Robert Galbraith álnéven írt, sem az egyéb témájú regényeit, illetve nem fikciós írásait sem.